

ציפי טלשיר ז"ל (1946–2016)

טובה פורטי

קוהלת, החכם מכל אדם, אמר: 'טוב שם משמן טוב ויום המנות מיום הולדו. טוב ללכת אל בית אכל מלכת אל בית משה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו' (קוה' ז 1–2). שד"ל בפירושו לקוהלת ביאר פסוק זה כך: 'ואל תאמר כי לא טוב ללכת אל בית אבל, להיותו מביא כעס ועצבון; לא כן הדבר, כי אם תקח מוסר ותתם דרכיך למען הניח אחריך שם טוב' (ש"ד לוצאטו, מחקרי היהדות, ורשה תרע"ג, עמ' 92). שמה הטוב של ציפי

כחוקרת בעלת שם בין-לאומי בתחומי ההיסטוריוגרפיה המקראית, ביקורת הנוסח והתהוות ספרות המקרא נתקיים בחייה, אך ליחס של מחקריה לא נס, ורעננותם ותקפותם נשמרות גם בימים אלו.

על קיר החדר שהוקדש להכיל את ספרייתם של ציפי ודודיק ז"ל במחלקה ללשון עברית באוניברסיטת בן-גוריון ננעצו שתי לוחיות לזכר שני בני הזוג, ש'בחייהם ובמותם לא נפרדו'. עשייה אקדמית מרשימה ומעוררת השראה נדחסה לגבולות מידותיה של הלוחית באלו המילים:

חוקרת בעלת שם בינלאומי בתחומי ההיסטוריוגרפיה המקראית, ביקורת הנוסח, והתהוות ספרות המקרא. בקיאותה באוצר המגילות המקראיות מקומראן והתרגום היווני לתנ"ך תרמו להבנת גלגוליו של נוסח המקרא. ספרה החשוב של ציפי על 'המסורת הכפילה של פילוג

המלוכה' התפרסם בעברית (1989) ובאנגלית (1993). מחקריה על הספר החיצוני, עזרא הראשון ראו אור בשני כרכים של מבוא, תרגום ופירוש מדעי בסדרת הפרסומים המקצועית של תרגום השבעים (1999, 2001). מפעל העריכה של טלשיר של 'ספרות המקרא: מבואות ומחקרים סדרת המבואות' וחיבור הערך של 'המגילות המקראיות במדבר יהודה' בהוצאת יד בן צבי משמשים אבני יסוד בחקר המקרא ונוסחיו השונים וביחסה של ספרות המקרא לתרבויות המזרח הקדום.

בשנת 1991 התקבלה ציפי טלשיר למחלקה למקרא, ארכיאולוגיה ומזרח קדום באוניברסיטת בקגוריון בנגב. היא שמשה בין יתר תפקידיה כראשת המחלקה והקימה את התוכנית ללימודי הספרות היהודית והנוצרית בתקופה ההלניסטית-רומית.

מעמדם של לימודי המקרא בחברה הישראלית היה נר לרגליה של ציפי. היא לחמה להחזיר את מקומו של המקצוע לתודעת הציבור ולעורר מודעות לחשיבות התנ"ך כנכס צאן ברזל בתרבות הישראלית. פעילותה בהכשרת דור המשך ובטיפול מורים ברמה אקדמית ומקצועית גבוהה היו ביטוי לערך בבחינת 'נאה דורש ונאה מקיים'.

הזוגיות המופלאה של ציפי ודודיק הניבה בצד משפחה לתפארת שיתוף מפרה בחקר שני תחומי הידע של בני הזוג. היא זכרה ברוך!

ציפי אהבה לתבל כל 'בית משתה' בדברי חוכמה. וכך במסיבת הפרישה שערכנו לכבודה (כ"ט בטבת תשע"ו, 10 ינואר 2016) שילבנו את חגיגת ההוצאה לאור של ספר היובל לכבודה. כל ספר יובל הוא בבחינת חרך הצצה אל עולמו המחקרי-אקדמי של בעל היובל. דרכה של סוגה ספרותית זו שהיא מקיימת רב שיח תוסס וערני עם סוגיות מחקר משולחן עבודתו של בעל/ת היובל. הספר 'ממחבר למעתיק: סוגיות של חיבור, עריכה ומסירה של התנ"ך לכבוד ציפי טלשיר', בעריכתה המוקפדת של כנה ורמן (C. Werman [ed.], *From Author to Copyist: Essays on the Composition, Redaction, and Transmission of the Hebrew Bible in Honor of Zipi Talshir*, Winona Lake, IN 2015

מכנס אוצר בלום של מחקרים שקושרים כתרים לעולם המרתק של תהליכי המסירה של טקסטים שנתחברו בהקשרים חברתיים ותרבותיים שונים. בחלק ממאמרי הספר נבחנת מחדש השאלה העקרונית מה בין תהליכי מסירה של טקסט לבין חיבורו. קו התפר שבין ביקורת נוסח לביקורת ספרותית נבחן מחדש כגבול שניתן לעוברו בקלות. והמונח קנוניזציה, שמנכיח את שלב ההקפאה של יצירה ספרותית בהתהוותה ושימור הקיים, זוכה לעדנה ומהווה כר נרחב לפעילות מחקרית. בתהליכי ההתקדשות של הטקסט רב הנסתר מן הנגלה: מהו הנוסח הקדום ומהו המאוחר? מה היחס בין הנוסח העברי לעדי הנוסח השונים? מי שאל ממז ומתי? והאם ככלל הכירו הנוסחים זה את זה? אישיותה הנחרצת של ציפי כחוקרת בלטה בתחושת השליחות האישית שלה בכל הנוגע להשרשת המקרא כנכס צאן ברזל בעולם האקדמי ובחברה הישראלית. בדברי הברכה שנשאה כנה ורמן במסיבת הפרישה של ציפי מראשות המחלקה למקרא, ארכיאולוגיה והמזרח הקדום (קיץ 2006), היא היטיבה להמחיש תכונה זו באמצעות תמונתה המואנשת של החוכמה:

מחבר ספר משלי שרטט את דמותה של ציפי בספרו:

הלא חֲכָמָה תִּקְרָא וְתִבְנֶה תֵּתֵן קוּלָּהּ.
 בְּרֵאשׁ מְרָמִים עֲלֵי דָרֶךְ בֵּית נְתִיבוֹת נִצְבָּה.
 לְיַד שְׁעָרִים לְפִי קָרַת מְבוֹא פִּתְחִים תִּרְנֶה.
 אֲלֵיכֶם אִישִׁים אֶקְרָא וְקוּלִי אֶל בְּנֵי אָדָם.
 הִבִּינוּ פִּתְאִים עֲרָמָה וְכִסְיִלִּים הִבִּינוּ לֵב [...] .
 קחוּ מוֹסְרֵי וְאַל כֹּסֶף וְדַעַת מִחֲרוֹץ נִבְחָר (מש' ח 1–5, 10).

פסוקים אלה ואחרים בספר מעלים תיאור מדויק של פעולתה של ציפי בארבע השנים שבהן כיהנה כראשת מחלקה, כשטרחה להביא את תוכנית לימודי המקרא לידיעת הציבור, שידלה ודיברה על ליבם של סטודנטים וסטודנטיות, הושיטה להם יד, הוליכה אותם במסדרונות המחלקה ובמבוכי הקורסים, סוככה עליהם מפני נפתולי הביורוקרטיה, ועודדה והתאמצה וביקשה להופכם ל'משפלים ככל חכמה וידעי דעת ומביני מדע' (דנ' א 4). הפעילות הזאת, שנעשתה מבלי לבקש שכר, הייתה בבואה נאמנה של עולם הערכים של ציפי. היא ביקשה להעמיק את ידיעת המקרא בציבור הישראלי; היא רצתה להעלות את קרנה של הוראת המקרא בבתי הספר בישראל; היא

ביקשה להגדיל את מספר הלומדים במחלקה למקרא באוניברסיטת בן-גוריון; היא ביקשה לחזק ולמצב את אוניברסיטת בן-גוריון על מפת העולם האקדמאי.

יום העיון 'חקרי מקרא ולשונו' לזכרם של ציפי ודודיק טלשיר ז"ל, שהתקיים כאירוע משותף למחלקה למקרא, ארכיאולוגיה והמזרח הקדום ולמחלקה ללשון עברית (ביוזמת אורי מור), נועד להנציח את השילוב המופלא כל כך שקיימו בני הזוג בעולם המחקר ובמעגל חייהם האישיים. בדברי הפתיחה שלי לאירוע זה, שחל בט"ו בשבט תשע"ט (21 בינואר 2019), הזכרתי את אהבתם של ציפי ודודיק לעצי הגן שבחצר ביתם. תמונתה של ציפי הרכונה על ערוגת הפרחים שבחזית ביתה נשמרת לעד בזיכרוני. דודיק וציפי אהבו וטיפחו את עצי הפרי, ובין עיון לחקירה הפסיקו משנתם לומר 'מה נאה אילן זה'. המדרש השכיל לבטא ערך זה: 'בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן, ואמר לו: ראה מעשיי כמה נאים ומשובחים הם, וכל מה שבראתי בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את כל עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך' (קוהלת רבה ז 13). ואכן אהבת האדמה, אהבת הטבע ואהבת האדם היו מעוגנים בהווייתם.

ביתם של ציפי ודודיק היה פתוח תמיד לכול וספריית ביתם הייתה אכסניה אקדמית לחוויית לימוד מרנינה, בבחינת מקדש מעט של דעת ומחקר. בדברי שירו של נתן יונתן 'כמו ציפור' אולי ניתן למצוא מעט נחמה על היעדרה של ציפי:

אָדָם כְּמוֹ צִפּוֹר כָּל עוֹד נִפְשׁוֹ בּוֹ שָׁר;
בֵּין שֶׁהוּא בְּגִפּוֹ שֶׁמֶר לוֹ, בֵּין שֶׁהוּא מְאַשֵּׁר –
יֵצֵן כִּי הַכּוֹל עָלָיו מְלַבֵּין לְאֵטוֹ. רַק הַשִּׁיר אֵין לוֹ כְּמִישָׁה.

מָה שְׁמוֹשֵׁף אָדָם שְׁאֵינְנוּ צִפּוֹר לְאַחַז בְּשִׁיר,
שְׂאוּלֵי הַמְּלִים חֲזָקוֹת וְקִלּוֹת מְגִלֵי הָאוֹיר
וְשָׁעָה שֶׁיָּשׁוּב הָעֶפֶר עַל הָאָרֶץ, יִתְנַשֵּׂא שִׁירוֹ לְעֵבִים.

לֹא צִפּוֹר הַשִּׁיר אֵף קָלִיל – שֶׁכֵּן אֵין זָהָב לְשָׂרִים
וְרַק מְלַחְמוֹת לָהֶם עִם הָרוּחוֹת וְעִם הַסּוּהָרִים.
וְאֵם יִהְיֶה מְבוּל בְּעוֹלָם יֵשׁ לוֹ תִּבְתֵּן אֲרָרֵט בְּרֹאשׁ אֶחָד הַהָרִים.

יעוף כִּיּוֹנָה אַחֲרֵי הָעוֹרֵב לְאַהֲבַי אֵילָנוֹת וַיִּלְדִּים וְנָשִׁים,
כָּל מָה שֶׁהוּא מְגֹזֵעַ הַקְּשִׁים, הַיְפִים וְהַנּוֹאֲשִׁים
שָׂאִין לָהֶם גּוֹאֵל זוֹלָת הַגָּבֵר וְהַבְּכִי וְהַשִּׁיר.

(נ' יונתן, שירים בכסות הערב, תל אביב תשס"ד, עמ' 259).

ציפי אהובה, היית לי אם ואחות.

יהי זכרך ברוך!

פרופ' טובה פורטי, המחלקה למקרא, ארכיאולוגיה ומזרח קדום, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב,

שד' בן-גוריון 1, ת.ד. 653, באר שבע 8410501

tforti@bgu.ac.il

